

EKSEGESENS OPGAVE: NOGLE TESER TIL DEBAT

KASPER BRO LARSEN

De følgende overvejelser sammenfatter mit debatoplæg ved Collegium Biblicums årsmøde d. 25.-26. januar 2010. Debatten fandt sted under overskriften *Eksegeseens filologiske opgave: Hvad skal vi med sprogene? En historisk og en litterær vinkel*. Mit svar på spørgsmålet er egentlig kort: Eksegese har ingen filologisk opgave. I en teologisk sammenhæng er det ikke eksegeseens opgave at tjene eller redde kendskabet til de antikke sprog. Filologien har til gengæld vigtige opgaver i forbindelse med bestemte former for eksegese – og for andre former ikke. Spørgsmålet om sprogenes plads i eksegese kan imidlertid ikke løsrives fra det generelle spørgsmål om eksegeseens opgave, dens kontekst, dens rolle og funktion som teologisk og akademisk disciplin. Derfor de følgende mere brede overvejelser, der for klarhedens skyld formuleres i teseform:

1. Bibelen er et kulturelt ikon

Det fænomen, vi som bibeleksegeter studerer, er et flydende fænomen. Vi kender ikke de originale bibelhåndskrifteres ordlyd, ligesom processen af bibelske genskrivninger og oversættelser stadig fortsætter. Bibelen er derfor ikke en tekst, men en mental forestilling; og det er for så vidt arbitrært, hvilken konkret manifestation af denne forestilling, man vælger som studieobjekt. Den akademiske eksegese har valgt at standse ved snapshot-teksterne *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (for Det Gamle Testaments vedkommende) og *Nestle-Aland* (for det Nye Testaments vedkommende), som begge i kraft af det tekstkritiske apparat gør opmærksom på deres karakter af reception. Men Bibelen er meget mere end en antik, rekonstrueret tekst på antikke sprog. Den er et kulturelt ikon, der manifesterer sig i litteratur, liturgi, visuel kultur, dagligsprog, genfortælling etc. Tager vi f.eks. Jesusfortællingen, er det ikke bibelteksten (hvilken udgave, man nu taler om), som kendes og derfor eksisterer i kulturen, men en sammenbragt fortælling, en kulturel *diatessaron*, kunne man sige, formidlet gennem de ovennævnte medier. Og det er som sådan, Bibelen har gennemslagskraft. Dette ved alle – undtagen vi eksegeter, der konstant glemmer det. Det er foruroligende, at vi eksegeter – der går for at være bibeleksperter par excellence – ofte lader den eksisterende bibel ude af syne, mens vi studerer en udgave af Bibelen (*BHS* og *NA*), som har minimal kulturel betydning.

2. Eksegese er bibeludlægning – bredt forstået

Når Bibelen opfattes som et kulturelt ikon, følger det, at eksegese må interessere sig for Bibelenes manifestationer i fortid og nutid i bred forstand. Den moderne, historisk-kritiske interesse for bibelteksternes betydning i deres første kommunikationssituationer har kastet uopgivelige indsigter af sig – men den har også ekskluderet tilgange til Bibelen, som den akademiske eksegese i dag, må søge at inkludere, hvis den virkelig vil være et studium af Bibelen. Den historisk-kritiske eksegese har ganske vist (siden omkring 1970) ikke længere noget teorimonopol, men den har endnu status som eksegetisk centrum, både i studieordninger og forskningsmiljøer. Det er den historisk-kritiske eksegeseens indsigter, der betragtes som eksegetiske kernekompetencer, mens litteraturkritiske og receptionshistoriske tilgange optræder som sekundære. Dette er udtryk for en uheldig reduktionisme. Eksegese siges jo at lide af det problem, at der er skrevet så mange sider om så relativt få – mulighederne for ny forskning synes begrænsede, siger man – men som kulturelt ikon er Bibelen et organisk studieobjekt, der stadigt vokser og udvikler sig. Det kan ikke være eksegeternes opgave at gøre Bibelen mindre.

3. Den historisk-filologiske kompetence må bevares

Når eksegese forstås bredt som det akademiske studium af Bibelen som kulturelt ikon, må det

ikke medføre, at den historisk-kritiske eksegeese opgives. Den repræsenterer et emancipationsprojekt, som må holdes ved lige. Den historisk-kritiske eksegeese insisterer på teksternes kontingente fremmedhed og deres mangfoldighed over for aktualiserende usurpation. Historisk-kritisk forskning kan ikke bedrives uden kendskab til de antikke sprog; men hvem siger, at alle teologer skal være historisk-kritiske eksegeter? Nogle skal. Og de skal være bedre til hebraisk og græsk end det, de nuværende uddannelser lægger op til. Andre skal ikke. Og for dem vil andre hjælpediscipliner (litterære, sociologiske, antropologiske, æstetiske, etc.) være mere relevante end de sproglige.

4. Den historisk-filologiske eksegeese kan ikke stå alene

Den historisk-filologiske kompetence er kun interessant for så vidt Bibelen stadig har kulturel relevans. Denne kulturelle relevans er vital for eksegesen og bør derfor studeres af den. I den historisk-filologiske eksegeese opdyrkes en elitær specialviden, som det tager år at erhverve sig, men som sjældent viser sig direkte brugbar i de færdiguddannede teologers arbejde. Andre kompetencer søges. Det akademisk-eksegetiske arbejde må naturligvis ikke af den grund forvandle sig til pastoralteologi, men eksegesen kan godt arbejde med Bibelen som kulturfænomen på en måde, der giver de studerende kvalifikationer, som er lettere omsættelige end de historisk-filologiske. Det kan ikke nytte noget, at eksegesen lukker sig om studiet af de antikke teksters antikke betydninger. Vi kan ikke være tilfredse, når vi hører færdiguddannede teologer sige, at de ikke kan bruge eksegesens indsigter i deres praksis.

5. Eksegesen begynder og slutter med spørgsmålet om Bibelens relevans

De teologiske uddannelsers eksegetiske introduktionsdisciplin må genovervejes: Hvad skal disciplinen indeholde? I størsteparten af det 20. århundrede forudsattes de studerendes nære fortrolighed med bibelteksterne, så vægten lå på indføring i teksternes samfunds- og religionshistoriske tilblivelseskontekst. Formålet var klart. De nye teologistuderende skulle have rekontekstualiseret den bibel, de allerede kendte så godt fra søndagsskolen, til oldtidens nærorientalske og mediterrane verden. Bibelen var fremmed og fortidig, og befandt sig på den anden side af den dybe, uoverstigelige grav, som moderniteten satte mellem Bibelen og os. Senere studieordninger har taget konsekvensen af, at studerende i dag har et mindre forhåndskendskab til de bibelske tekster. Det giver m.a.o. ikke mening at fremmedgøre studerende fra noget, de alligevel ikke kender, så i stedet har man vendt disciplinens metode om. Nu indfører man, både i København og Århus, i bibelteksternes basale indhold. Bibelkundskab på universitetet er blevet en akademisk udgave af søndagsskolen, så at sige.

Dale B. Martin, nytestamentler på Yale University, gør sig til talsmand for en tredje model i sin debatbog *Pedagogy of the Bible: An Analysis and a Proposal* (Louisville, Ky.: Westminster John Knox, 2008). Den er formuleret som en opsang til amerikanske, private, konfessionelle *seminaries*, som ifølge Martin lægger alt for megen vægt på den historisk-kritiske eksegeese i forhold til den virkelighed af aktuel bibelformidling, som møder de teologistuderende efter endt studium. Martins forslag, hvad angår den eksegetiske indledningsdisciplin, er, at eksegeeseundervisningen ikke begynder med den historiske kritik, men med spørgsmål om Bibelens aktuelle identitet, relevans og autoritet, m.a.o. om bibelsyn. Skønt den danske, sekulære universitetsvirkelighed er en noget anden end den amerikanske, mener jeg, der er mulighed for at lade sig inspirere: I en kulturel virkelighed af ringe kendskab til bibelteksterne er det ikke kun nødvendigt at give bibelkundskab. Et første spørgsmål må være (ligesom for litteraturprofessoren, der underviser i Shakespeare): Hvorfor skal vi overhovedet interessere os for det? Dette er et spørgsmål, vi som eksegeter alt for sjældent lader os udfordre til at svare på. Men det er vel her eksegesen – studiet af Bibelen som kulturelt ikon i fortid og nutid – begynder og slutter?